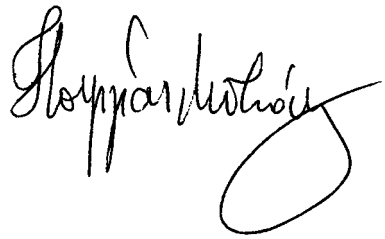

észtsországi Tartu egyetemén. 1977 és 2005 között a világ számos egyetemére kaptam meghívást, ahol több mint félszáz előadást tartottam az etnoszemiológia és a samanizmus témakörében. A külföldi kutatókkal kiépített kapcsolatoknak köszönhetően – ezt tartom az egyik legfontosabb eredménynek munkásságomban – 1993-ban elindítottuk az *Encyclopaedia of Uralic Mythologies* című könyvsorozatot, melyet a finnugor rokon népek mítoszai és mitológiai képzeteinek feltárására és rendszerbe foglalására hoztunk létre finn, orosz és a kisebbségi észti, mari, zürjén, hanti kollégák közreműködésével. Az Akadémiai Kiadó gondozza ezt a sorozatot.

Az 1970-es évektől kezdődően több folyóiratot és könyvsorozatot alapítottam és indítottam útjára. Kiemelném a következőket: *Folklór Archivum* (1973–1989), *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* (1977–1982). Elindítottam mint szerkesztő az *Ethnologica Uralica* (1989–1997), a *Bibliotheca Shamanistica* (1993–2006), valamint a *Biblioteca Traditionis Europae* című könyvsorozatot, mégpedig mindet angol nyelven, az Akadémiai Kiadó gondozásában.

Kőváry Katalin

rendező (Békéscsaba, 1942. november 1.)

Zalán Klára felvétele

Véletlen, de sorsszerű egybeesésnek tartom, hogy a Napkút felkérése éppen akkor érkezett, mikor a színházi pályára keveredésem ötvenedik évfordulóját ünnepelhettem volna. Nem mondom, hogy ünnepeltem, de azért elgondolkoztam. Ezeket a gondolatokat szeretném most megosztani önökkel.

Én a színi pálya közelébe nem saját vonzódásom okán kerültem. Édesanyám mindenáron színésznő akart lenni. Nem tehetséghiányból adódóan, de ez végül nem sikerült. Hol a családi tiltás, hol a háborús körülmények, hol az én létrejöttem, hol a polgári származás és az egyáltalán nem „trendi” külső megjelenése akadályozta. De édesanyám élete végéig színésznő maradt. Minden pillanatban játszott. Hol üzemi ünnepeken szavalt, hol a családnak játszott olyan „nagyjeleneteket”, hogy a hátunk borsózott be-

lé. És nekem állandóan arról beszélt, hogy a színház a világ legcsodálatosabb helye. Én ezt gyermekként, főleg hogy az édesanyám mondta, el is hittem. De nem jártunk színházba – a színház otthon volt. Shakespeare-t, Molière-t, Ibsent,

Csehovot, Molnár Ferencet olvastunk, jobban mondva, ő felolvasta, és nekem minden meglevenedett. Amit nem értettem, azt elképzelttem.

Így szinte természetesnek tűnt, hogy érettségi után a Színművészeti Főiskolára jelentkeztem, de mivel a színészethez semmi kedvem nem volt, a sok elképzelt színelőadás hatására rendező szakra jelentkeztem, és hogy édesanyám színházi „workshopja” jó színvonalú volt, az jelezte, hogy talán három igazi színházi előadás látogatásával a hátam mögött eljutottam a végső, harmadik rostáig, és biztattak, hogy némi öregedés után jelentkezsem újra. Miután a bölcsészkarra közben felvettek – akkoriban, ha művészeti szakra jelentkezett valaki, mellette még jelentkezhetett egy másik egyetemre is –, az akkor alakuló – még nem Universitasnak nevezett – egyetemi színpadi színjátszó csapat tagja lettem. A rendező Dobai Vilmos akkori pécsi főrendező mellett Ruszt József negyedéves főiskolai hallgató volt. Hárman voltunk, akik rendezői ambíciókat dédelgettünk, belőlünk lett az ügyelő, a világosító és a sűgő. Ez utóbbi feladatot én kaptam, ügyelő a későbbi filmforgatókönyv-író és kiváló fordító Györffy Miklós lett, a világosítói munkát Ruszt Grünwalsky Ferencre bízta. Ő ezt a tudását később filmrendezőként hasznosíthatta.

Az Egyetemi Színpadon két meghatározó évet töltöttem. Közben „vendégmunkásként” az akkori Nemzeti Színházban asszisztenskedtem. Kezdem megismerni a „másik” színházat, az igazit, a gyártóüzemet, ahol csodálatos és szörnyű dolgok egyaránt történnek. Két év múlva abbahagytam bölcsésztanulmányaimat, mert felvettek az akkor még főiskola névre hallgató mai egyetemre. Itt Ruszt mestere, Nadasdy Kálmán lett az osztályfőnököm. Ennél nagyobb szerencse színházi pályára készülő embert akkor nem érhetett. Mindent megkaptam, ami szakmai biztonságot, ítélőképességet, ízlést, erőt adhatott. De közben végig éreztem, és ezt tulajdonképpen máig érzem, nem biztos, hogy a „helyemen vagyok”. Többször kísérleteztem pályaelhagyással, negyven évig a színházi munka mellett a rádióban is dolgoztam. Megpróbáltam átevíckélni a dokumentum-újságírás vizeire. Nem is sikertelenül, a dokumentummunkának köszönhetően bejártam a világot. De valahogy a színház mindig utánam nyúlt. Most már a még hátralévő rövid időre a színháznál maradok. Gyermekeimnek viszont én nem meséltem a színházról, igyekeztem távol tartani őket tőle. Talán a genetika játéka fel, hogy minden távortartás ellenére lányom, Gryllus Dorka ezt a pályát választotta. Egyébként külsőre is rendkívül hasonlít naganyjára. Színésznő lett, de ezt az elégtételt adó végkifejletet édesanyám már nem érte meg. Dorka 14 éves volt, amikor meghalt, és akkoriban még az anyai elrettentés működött, úgyhogy semmi jel nem mutatott Dorka későbbi, számomra őszinte megdöbbenést okozó, megmásíthatatlan pályaválasztására.

Kovács Katalin

Gyurcsek Ferenc

szobrász- és éremművész (Budapest, 1942. november 6.)

Kétéves voltam. Egy szűk, hideg szeszepincében, anyámhoz bújva az elviselhetetlen bombázások robajában – nos, ott dőlt el további pályám sorsa.

A lehetőségeim adottak voltak. Könyvek (papír), ceruza, petróleumlámpa. Beszélni még nem tudtam, hát rajzoltam. Reggeltől estig, állandóan. Ez valahogy rögzült, és soha nem hagytam abba. Rajzolva gondolkodtam, álmodoztam. Aztán szobrász lettem. Nincs ellentmondás – a képzőművészetben a rajznak az a szerepe, mint a futásnak a sportban. Erre épül minden.

Hogy miért pont szobrász? Talán apám hatása. Építőmunkás volt, tetőfedő. Veszélyes, kemény munka. Sok minden szól ellene, mellette csak egy. Kérdeztem: miért pont tetőfedő? Elmondta, hogy dolgozott gyárban is, blokkolt, művezető, kisleány, nagyfőnök, nem jött be. A tetőre senki nem mert utána menni, azonkívül nem volt helyhez kötve. Mindig új helyszín, új kihívás. És megvolt a szabadság, a függetlenség illúziója. Apám fia vagyok, ezért lettem képzőművész.

Korán megismertem Brechtet, és a pajzsomra írtam:

*„...és mert az ember ember
az arca csizmatalpat nem szeret
és nincsen szüksége rabszolgára
de úrra se maga felett...”*

A képzőművész egyszerre van a társadalom peremén és csúcán. Nincs felette senki, nincs beosztottja. Nincs hitele, nincs fizetése, táppénze, nyugdíja. Megvan viszont a szabadság illúziója. Illúzió, de szabadság. Valószínű, hogy vonzott az anyag, az anyaggal való küzdelem vágya. Hatalmas kövek, érdes vasak, betontömbök, éles vésők, kalapácsok. Nem láttam férfiasabb munkát, mint azt, amit a szobrász művel. Ha férfi vagy, légy férfi – ezért lettem szobrász.

Kedvemre való, nagy köztéri szobrokat csináltam. Vállaltam és hittem, hogy új, igazságos világot építünk. Én az emberi méltóság és szabadság emlékműveit kívántam felállítani. Az új világ felépítése még várat magára, de a csírai (köztük az én szobraim is) megmaradtak. Meggyőződésem, hogy a kor, amelyben éltem és dolgoztam, a történelem legizgalmasabb, legfontosabb korszaka volt. Objektív megítélése még várat magára.

Harcoltam, vesztettem és győztem. Győztem, mert a szobraim állnak, és bennük hibernálva élnek az emberi méltóság, a szabadság csírai.

Gyurcsek Ferenc

Tasnádi Edit

turkológus, műfordító (Budapest, 1942. november 26.)

„Az idő játszik velünk...” – hallom belül Cseh Tamás hangján (korai koncertjei nemzedékünk kitörölhetetlen emlékei), és kicsit csodálkozva kérdezem: tényleg hetven? Hihetetlen, bár az még megdöbbentőbbnek tűnt, hogy a nagyobbik fiam negyvenéves lett. És már a „kicsi” is harmincnolc...

Mi, negyvenkettesek még a világháborús nemzedékhez tartozunk. Nem maradtak háborús emlékeim, csak arról, hogy szerettem nagyanyám „meséi”-t menekülésünkről a front elől egészen Ausztriáig. Pedig nem lehetett gondtalan utazás: édesapám a légvédelemnél, édesanyám állapotos, nagyapám útközben meghal, aztán megszületik a húgom... '56-ról azonban

valóságos frontélményeim vannak. A Rádió, a Nagykörút, a Kilián-laktanya és a Kálvin tér közé zárt területen áll a házunk, kaptunk légnyomást és belövést, laktunk a pincében, izgultunk a kenyérszerzésre induló férfiakért, és láttuk a szemközti klinikára hozott sebesülteket meg a vidékről érkező élelmiszer-szállítmányokat. Életem nagy adományának tartom, hogy emlékszem azoknak a napoknak a tiszta lelkesedésére...

Tipikus magyar vagyok: Kukorelly nagyapám családja olasz eredetűnek vallja magát; Böhm nagyapám bácskai sváb családból származott, ő maga épp száz esztendeje jött Pestre szerencsét próbálni. Azért akadtak magyarok is a felmenőim között: anyai nagyanyámék, a Bánhidyak (de hogy került ide szépapám, a Münchenben végzett „akadémiai festő”, Landau Alajos?); szép magyar nevemhez meg a férjem révén jutottam.

Már be voltam íratva a Mikszáth téri Sophianumba, amikor feloszlatták a szerzetesrendeket; így a Röck Szilárd utcai iskolába kezdtem járni. 1954-ben a bezárt nagy hírű Trefort Mintagimnázium helyén megnyitották az ELTE Ságvári Endre Gyakorló Általános Gimnázium és Általános Iskolát, amelyet persze mindig is „a Trefort”-ként emlegettünk. Ekkor kerültem, hetedikesként, életem meghatározó alma materébe. Mindhárom magyartanáromnak sokat köszönhetek. Stéger Hajnalka az első óránkon megkérdezte, hogy ki szereti a nyelvtant. (Külön tanulmányt érdemelne, hogyan jutott a hazai magyartanítás oda, hogy ember voltunk egyik legcsodálatosabb elemével, szépséges anyanyelvünkkel csak mint nyögvenyelős szabálytanítással foglalkozzanak a tanárok.) A nyelvtant tehát az iskolában nem szokták szeretni, így nagy csönd volt a válasz. „Jó, majd az év végén újra megkérdezem” – mondta Hajnalka néni, s az tény, hogy miközben évek múltán leíró nyelvtanból szigorlatoztam, tudtam, hogy amit mondok, azt még tőle tanultam.

Gimnáziumi osztályunk magyartanára Takács Etel lett, szintén kiváló nyelvtanos, sok nyelvtankönyv szerzője, aki a tárgy iránti vonzódásomat tovább mé-

lyította. Majd Makay Gusztáv vette át az osztályt, a neves irodalmár – ő viszont az irodalomórákon lobogott a negyven lelkesen hallgató diáklány előtt...

Nem volt kérdés tehát, hogy magyar szakra jelentkezem – de mi legyen a másik? Finn szak nem lévén a törököt választottam. Itt is szerencsém volt: a szakma nagy öregjeitől tanulhattam. Németh Gyula, a nemzetközi turkológia kiemelkedő alakja száz szemeszteren keresztül volt a török filológiai tanszék egyetemi tanára, utolsó két évében nekem is. Aztán Ligeti Lajos lett a tanszék-vezetőnk, és végig tanárom volt Kakuk Zsuzsa, akinek később munkatársa lehettem a magyar turkológia nagy adósságának törlesztésében, a magyar–török, illetve a török–magyar nagyszótár elkészítésében.

Az egyetem padjaiból a Magyar Rádió török adásához kerültem, minimális gyakorlati nyelvtudással. Sokáig örültem annak, hogy törökül tanulok, és még fizetnek is érte, hiszen amit fordítottam, illetve írtam, született török kollégák ellenőrizték. A nyelvtudás adta a tolmácmunkát, ami sok élményt és tapasztalatot hozott, hiszen sokszor, sokfelé és sokféle helyen jártam Törökországban, gyárakban és katonai létesítményekben, mezőgazdasági telepeken és főhivatalokban, munkások között és a köztársasági elnöki palotában... Több tucat török nyelvészeti, irodalmi, történeti és néprajzi kongresszuson vettem részt a magyar–török kapcsolatok különböző momentumait tárgyaló előadásokkal, amelyek, úgy érzem – hála a jó filológiai iskolának és a rádiós újságírói gyakorlatnak –, nem maradtak el a különböző rendű-rangú egyetemi oktatók előadásainak színvonalától. Mindig vallottam, hogy nincs kellemesebb állapot, mint Törökországban magyarnak lenni, de azért kíváncsi voltam, hogy a hosszabb-rövidebb „vendégeskedések” után milyen lesz, ha ott élek. A török adások megszűnte után öt évig tanítottam az Ankarai Egyetem hungarológiai tanszékén. A bürokráciával voltak ugyan küzdelmeim, de a török emberekben nem csalódtam...

A rádió török íróvendégét kísértem az Európa Könyvkiadóba, így ismerkedtem meg a nagyszerű Karig Sárával, aki rögtön megkínált egy próbafordítással – ő indított el a műfordító-pályán.

Művész a műfordító? Legalább félig annak kell lennie. Ha a mű tartalom és forma kettősségéből áll, a tartalmat ki kell emelnie eredeti nyelvének burkából, és e kincset megvigyázva, a célnyelv adta anyaggal és eszközökkel az eredetinek tökéletesen megfelelő formát kell létrehoznia. Külön felelősség, hogy mi, magyar műfordítók, óriások nyomdokaiban járunk.

Közismert a panasz, hogy a műfordítókat nem illeti meg sem kellő tisztelet, sem méltányos jogdíj. Pedig az elismeréshez nem kell feltétlenül pénz. Törökországban például a fordító neve a könyv címlapjára kerül, sőt adott esetben a nyersfordítóé is. Kemal Özer költővel készített József Attila-kötetünk megjelenése után futottunk össze az utcán isztambuli barátnőm ismerősével. „Edit Tasnádi” – mondtam bemutatkozásul, mire ő így felelt: „Attila József”. Kell ennél nagyobb kitüntetés?

Tasnádi Edit